

Трансформація вимог формування нового економічного порядку

АНОТАЦІЯ. Стаття присвячена дослідженню формування нового економічного порядку. проаналізовані основні етапи його формування. Сформульовані вимоги до формування нового економічного порядку. Виокремлені певні особливості та зміни у формуванні економічних вимог до основних суб'єктів економічних відносин на різних етапах розвитку світового господарства. Досліджені особливості формування сучасного етапу нового економічного порядку. Виокремлені основні напрямки реформування світового господарства та формування концепції нового економічного порядку. Проаналізований сучасний інформаційний розвиток на зміну парадигми у формуванні економічних взаємовідносин між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються, зокрема, різноманітні концептуальні форми.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Інформаційне суспільство, країни, що не приєдналися, новий економічний порядок, світовий порядок, етапи формування нового економічного порядку, елементи формування нового економічного порядку, економічна система.

Вступ

Інформаційний розвиток суспільства, поширення нанотехнологій, прискорення темпів економічного розвитку та скорочення циклів економічного розвитку країн — ознаки сучасного розвитку світового господарства. На цьому етапі кожна окрема країна намагається знайти свою конкурентну нішу. Проте, більшість суб'єктів економічних відносин неспроможні швидко реагувати на прискорений розвиток світового господарства. Цей розвиток впливає на постійну появу нової продукції, а споживачі, відповідно, не здатні вже реагувати на всі нові товари на світовому ринку. Отже, виникають певні загрози економічного розвитку для виробників і країн.

Така ситуація виникає внаслідок невідповідності між попитом та пропозицією, і, як результат, відбувається перенасичення ринку. Швидкість врівноваження між попитом та пропозицією залежить від державного регулювання та ступеню залучення націона-

¹ Молчанова Еллана Юрїївна — к.е.н., доцент кафедри міжнародної економіки ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», позаштатний співробітник німецької компанії VNR Verlag für die Deutsche Wirtschaft AG з питань виходу компанії на український ринок. З лютого 2013 р. заступник декану факультету Міжнародної економіки і менеджменту. Напрями наукових досліджень: глобалізація, регіоналізація, міжнародна економічна діяльність України, ТНК, новий економічний порядок. Електронна адреса: ellanam@ukr.net

льної економіки до світового господарства. Чим більша така кореляція, тим сильніший вплив світових процесів на розвиток країни. Розв'язати ці проблеми на національному рівні часто неможливо. У таких умовах певною мірою необхідно об'єднати ресурси та потужності окремих країн, що утворять інституцію нового якісного порядку, здатну оперативнo реагувати на процеси в світовому суспільстві. Така оперативність є тим більш потрібною в умовах незнаної раніше динаміки цих процесів, яка збільшує середовище невизначеності і ускладнює процес прийняття рішень, що стосуються співтовариства в цілому. Єдиною перепорою на шляху цих змін — це відсутність центру регулювання цими процесами, а поліцентрична система не здатна забезпечити стійкий розвиток світового господарства через постійну зміну інтеграційного ядра в Євросоюзі та зміни світового економічного лідера в Азії. Навіть міжнародні організації починають втрачати роль світових регуляторів через застарілі інструменти та механізми регулювання.

Ця тема не є новою. Серед відомих дослідників сучасності слід виділити представників різних теоретичних напрямків і наукових шкіл, зокрема, класичного реалізму та неореалізму (Зб. Бжезинський¹, Р. Гілпін,² С. Гантінгтон³) лібералізму та неолібералізму (Дж. Розенау,⁴ Е. Марі-Слотер,⁵), немарксистської парадигми (І. Валлерстайн⁶) тощо. В своїх наукових роботах вони досліджували еволюцію світового порядку та його економічний вимір. Не залишилися осторонь даного напрямку дослідження й російські науковці, зокрема, А. Богатуров⁷, К. Гаджієв⁸ та ін. Серед вітчизняних науковців, які досліджували особливості формування но-

¹ Бжезинський Зб. Новый Мировой Порядок в опасности из-за "сопротивления широких масс населения // [Режим доступа] // <http://dialogs.org.ua/ru/periodic/page28028.html>

² Мальський М. З., Мацяк М. М. Теорія міжнародних відносин, 2007. // [Режим доступа] // <http://uchebnik-besplatno.com/uchebnik-mejdunarodnie-otnosheniya/neorealizm-neoliberalizm.html>

³ С. Гантінгтон «Новий світовий порядок у XXI столітті: тенденції та європейський вимір» // [Режим доступа] // http://xyz.org.ua/russian/win/strategy/hunt_world.html

⁴ Дж. Н. Розенау. Управление без правительства: порядок и изменения в мировой политике // [Режим доступа] // https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&cad=rja&ved=0CDwQFjAC&url=http%3A%2F%2Fwww.worldpolit.ru%2Fdl%2Fgwg_rus.doc&ei=PlxpUfvhLsamPbPpgOAL&usq=AFQjCNHQoz7PL2IV2MS7D7tJbHEzVUtvEQ&sig2=w4Px6tuk259a6y7CS2pR_g&bvvm=bv.45175338,d.ZWU

⁵ Энн-Мари Слотер. Наступление атлантического века («Project Syndicate», США) // [Режим доступа] // <http://www.inosmi.ru/usa/20130223/206249960.html>

⁶ Грачев М. Н. Концепция мир-системного анализа И. Валлерстайна: объяснительные и прогностические возможности. Куда движется мировое сообщество? Геополитика третьего тысячелетия / Отв. ред.: Э. Р. Григорьян. — М.: Институт социальных наук, 2006. — С. 50—54 // [Режим доступа] // http://grachev62.narod.ru/Grachev/n62_06st.html

⁷ Богатуров А. Глобальные аспекты «цивилизационного» влияния США в XXI в // [Режим доступа] // <http://i-r-p.ru/page/stream-trends/index-16570.html>

⁸ Гаджиев К. С. Политическая наука. — М., 1994 // [Режим доступа] // <http://politics.ellib.org.ua/pages-1002.html>

вого світового порядку в умовах глобалізації, слід відзначити В. Андрійчука¹, О. Білоруса², К. Дергачова³, В. Манжоли⁴ та ін.

Незважаючи на різні аспекти дослідження етапів формування світового господарства, чинників впливу на його розвиток, механізмів та інструментів регулювання економічних відносин на міжнародному рівні, поза увагою дослідників залишаються проблеми економічної взаємодії країн з різним рівнем економічного розвитку. Тому перед нами постає завдання визначити яким чином відбувалася трансформація вимог щодо формування нового економічного порядку з боку країн, що розвиваються, з метою покращення позиціонування на світових ринках.

Особливості формування нового економічного порядку

Для того, що з'ясувати вимоги до нового міжнародного економічного порядку слід розглянути особливість його формування. Для спрощення визначення поставленої мети, спробуємо розбити весь процес формування нового економічного простору на декілька етапів.⁵

Перший етап (початок XIV ст. — початок XX ст.) характеризується зародженням нових економічних відносин між країнами. Великі географічні відкриття розділили світ на колонії та метрополії. Економічні відносини між ними заклали підґрунтя для централізації господарського життя у світовому масштабі. Колонії продавали сировину та матеріали своїм метрополіям, і не мали права торгувати на міжнародному ринку. Метрополії, в свою чергу, реалізували свої та колоніальні товари. Таке обґрунтування економічних відносин між країнами зробили меркантилісти. Вони описали взаємовідносини між країнами і назвали їх системою підпорядкованості, яка формує міжнародний економічний порядок. Таким чином, з початку XIV ст. до початку XX ст. більшість країн світу залишалися пасивними учасниками світових політичних процесів.

Другий етап (1920—1960 рр. XX ст.) характеризується змінами всесвітньо-історичного масштабу: початок розпаду колоніаль-

1 Андрійчук В. Нова економіка і моделі її формування в Україні // [Режим доступу] http://referaty.pp.ua/abstracts/ua/economical-topics/economical-topics_6566_6.php

2 Білорус О. Проблеми політичної економії глобалізму // [Режим доступу] // <http://archive.nbuv.gov.ua/books/2007/07ugs.pdf>

3 Дергачова К. Концепція сталого розвитку у науково-практичному вимірі // [Режим доступу] // <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=29&c=454>

4 Манжола В.А. Ялтинсько-потсдамська система міжнародних відносин // [Режим доступу] // <http://edu.cirs.kiev.ua/smainmenu-16/s-mainmenu-76/106-sv.html>

5 Історія економіки та економічної думки — Шевченко О.О. // [Режим доступу] http://pidruchniki.ws/15840720/politekonomiya/istoriya_ekonomiki_ta_ekonomichnoyi_dumki_-_shevchenko_oo

ної імперії та утворення нових незалежних країн. У 1922 р. Єгипет здобув незалежність, потім Ірак, які, відповідно, у 1930 р. та 1936 р. добилися підписання з Англією угод про незалежність, хоча ряд положень цих договорів обмежували їх суверенітет. На початку 40-х років була визнана незалежність Сирії і Лівану.

Після війни першими на шлях незалежності встали народи Індостанського субконтиненту. Характерно, що вже в міжвоєнний період Велика Британія змушена була погодитися на входження Індії до Ліги націй. Внаслідок зростаючої боротьби вже в 1947 р. народи цього регіону отримали незалежність. Було утворено дві нові незалежні держави — Індія і Пакистан. Незалежність отримали інші народи Азії і Африки: країни Магрибу — Алжир, Туніс і Марокко, у другій половині 50-х років від французів, арабські князівства — Аден, Кувейт, Бахрейн і інші — в 60–70-х роках від англійців.

Третій етап (60–70 рр. ХХ ст.) продовжив тенденцію деколонізації. За країнами Азії і Північної Африки на шлях незалежного розвитку встали народи Чорної Африки. За один тільки за 1960 р. політичної самостійності добилися 17 держав — колишніх колоній Англії, Франції, Італії і Бельгії. Зовнішньополітична активність нових суверенних держав знайшла своє відображення в важливих міжнародних актах, прийнятих самостійно або спільно з іншими державами. Функція підтримання миру і міжнародної безпеки стала одним з найважливіших аспектів зовнішньополітичної діяльності афро-азіатських країн. Ця функція охоплювала такі питання, як загальне і повне роззброєння (ліквідація іноземних військових баз, евакуація іноземних військ), заборона застосування атомної зброї і проведення ядерних випробувань, мирне розв'язання міждержавних конфліктів тощо.

Боротьба афро-азіатських країн за загальне і повне роззброєння та суворий міжнародний контроль пов'язується не лише з проблемами збереження миру, а й з проблемою вивільнення в разі роззброєння значних коштів і ресурсів для подолання голоду, злиднів, неосвіченості і рабства на землі. Задля розв'язання поставлених завдань, країни, що визволилися від колоніального режиму в вересні 1961 року зібралися в Белграді, де відбулася конференція 25 голів урядів, що поклала початок Руху неприєднання. Учасники Руху вважали, що США і СРСР несуть рівну відповідальність за міжнародну напруженість і гонку озброєнь.¹ Конфлікти між великими державами, а також спроби втягнути в протистояння країни Азії, Африки і Латинської Америки підшто-

¹ Roberts Paul Craig The Rich Have Stolen The Economy // Foreign Policy Journal 18.10.2009 // www.foreignpolicyjournal.com/2009/10/18/the-rich-have-stolen-the-economy

вхнули країни, що визволилися наприкінці 50-х — початку 60-х рр. від колоніального управління, зайняли позицію неучасті в військово-політичних блоках, відсторонитися від конфліктів провідних держав світу та проголосити підтримати боротьбу народів проти колоніалізму, імперіалізму, неокolonіалізму, апартеїду, расизму і всіх форм гегемонізму і експансіонізму, за мирне співіснування держав, розрядку міжнародної напруженості, припинення гонки озброєнь, за перебудову світових економічних відносин, за ліквідацію економічної нерівності в мирі тощо.

На сесіях Генеральної Асамблеї ООН, в Комітеті ООН по роззброєнню та в інших її органах представники країн Азії і Африки брали активну участь в обговоренні питань роззброєння, підкреслювали свою зацікавленість в їх швидкому розв'язанні, часто виступали з конструктивними пропозиціями. Так на першій Асамблеї Організації Африканської Єдності (ОАЄ) (Каїр, 17–21 червня 1964 р.) прийняла декларацію про оголошення Африки без'ядерною зоною. На ній голови африканських держав заявили про готовність взяти на себе зобов'язання «не виробляти ядерної зброї і не встановлювати контроль над нею», закликали всі держави взяти на себе аналогічні зобов'язання, а ядерні держави — поважати згадану декларацію, дотримуватись її вимог, просити Генеральну Асамблею ООН схвалити декларацію і вжити всіх необхідних заходів для скликання міжнародної конференції з цих питань¹.

Об'єктивні потреби незалежного розвитку змусили уряди національних держав Азії і Африки подбати про ліквідацію іноземних військових баз. Резолюція про роззброєння запропонувала всім державам Африки ліквідувати іноземні військові бази на своїх територіях і денонсувати угоди про «взаємну оборону», нав'язані раніше колоніальними державами.

Проте колоніальні держави протягом 70-х років змушені були піти на значні поступки в цьому питанні, особливо в Африці. На південь від Сахари французьким колонізаторам вдалося зберегти лише по одній базі в Сенегалі, Березі Слонової Кості, Нігерії, Центральноафриканській республіці, Габоні і на Мадагаскарі. В Африці лишилися три англійські форпости — в Південній Родезії, Свазіленді і ПАР. Значно звузилась зона американської «військової присутності» в Північній Африці. Після приходу до влади Революційної Ради в Лівії США змушені були в терміновому порядку евакуювати свою ключову авіабазу Уїллус-Філд. В багатьох арабських країнах останні відчутні сліди американського

¹ Among 34 development-related actions, general assembly adopts resolution // King Action on Second Committee Reports, Plenary Also Passes Text Relating to 'Declaration on Social Justice for a Fair Globalization' // <http://www.un.org/News/Press/docs/2008/ga10802.doc.htm>

впливу зникли після війни 1967 р. на Близькому Сході. Таким чином, позиції миролюбних сил в Азії і Африці значно зміцнилися після краху колоніальних систем.

Внаслідок зміни загального співвідношення сил в ООН склалося таке становище, коли право націй на самовизначення і необхідність остаточної ліквідації колоніально-расистських режимів визнавалися переважною більшістю країн — членів ООН. Ініціаторами дискусій і авторами антиколоніальних резолюцій виступали, як правило, представники молодих незалежних держав. Ефективність ООН в боротьбі проти колоніалізму і расизму значно зросла. В своїй діяльності ООН змушена рахуватися з вимогами міжнародних демократичних організацій. У 1969 р. Генеральна Асамблея ООН розглянула «Маніфест про південну частину Африки», підготовлений VI сесією Організації Африканської Єдності, і заявила про свою непохитну волю шукати спільно з ОАЄ справедливих рішень щодо статусу Південної Африки, де на той час склалося загрозливе становище. 21 листопада 1969 р. на засіданні Генеральної Асамблеї ООН було прийнято резолюцію про політику апартеїду уряду ПАР і рекомендації Раді Безпеки вжити невідкладних заходів, щоб ліквідувати загрозу міжнародному миру в цьому районі земної кулі. Генеральна Асамблея затвердила пропозиції групи африканських країн про застосування економічних санкцій щодо ПАР, Португалії і расистського уряду Південної Родезії.¹

Важливим аспектом функції підтримки міжнародного миру і безпеки є мирне врегулювання міждержавних конфліктів. В умовах Азії і Африки напружені ситуації, як правило, виникають при розв'язанні прикордонних проблем, що дісталися молодим суверенним державам від колоніальних часів. Проте ці держави своїми миролюбними акціями визнали недоторканність кордонів, що склалися на час проголошення незалежності, а в разі виникнення міжнародних конфліктів — зберігали за собою право арбітражу з метою нормалізації відносин між ворогуючими сторонами.

Виникнення діалогу між країнами було пов'язане з процесами економічної деколонізації і прагненням країн, що визволились затвердити себе в якості рівноправних учасників міжнародних відносин. Вимога країн, що розвиваються були відображені в програмі нового міжнародного економічного порядку, проте вона розглядалась в межах протистояння Схід-Захід і фактично виходила за межі «неприєднання».

¹ Among 34 development-related actions, general assembly adopts resolution // King Action on Second Committee Reports, Plenary Also Passes Text Relating to 'Declaration on Social Justice for a Fair Globalization' // <http://www.un.org/News/Press/docs/2008/ga10802.doc.htm>

Вимоги до формування «нового економічного порядку»

Вимога про встановлення нового міжнародного економічного порядку — концепції країн, що розвиваються по перебудові міжнародних економічних відносин на справедливій і рівноправній основі була вперше висунута на IV Конференції на вищому рівні країн що не приєдналися в Алжирі в 1973 році. Своє відображення ці вимоги знайшли в трьох документах — «Декларації про встановлення нового міжнародного економічного порядку», «Програмі дій» і «Хартії економічних прав та обов'язків держав». Ці документи були схвалені VI та VII спеціальними сесіями і XXIX сесією Генеральної Асамблеї ООН в 1973—1974 роках.¹

Програма встановлення нового світового економічного порядку була прийнята в квітні 1974 року VI спеціальною сесією Генеральної асамблеї ООН, скликаною з ініціативи Алжиру.

Основоположними принципами нового міжнародного економічного порядку є²:

- суверенітет і рівноправність держав;
- їхня територіальна цілісність і невтручання в внутрішні діла;
- право кожної країни обирати найбільш прийнятний для неї шлях розвитку;
- суверенітет держави над природними ресурсами і всією економічною діяльністю;
- контроль за діяльністю транснаціональних корпорацій;
- надання допомоги без будь-яких політичних або військових умов.

Принципи нового міжнародного економічного порядку також передбачали преференційний режим для країн, що розвиваються в усіх галузях міжнародного економічного співробітництва, перебудову міжнародної валютної системи, встановлення справедливого співвідношення між цінами на сировину і промислову продукцію, регулювання сировинних ринку, полегшення умов передачі технології, прискорення процесу індустріалізації³.

Таким чином, основні ідеї програми нового економічного порядку, що містяться в його програмних документах, можна

¹ Wessel David Lessons From the Housing Bubble // The Wall street Journal. — <http://online.wsj.com/article/S31212000432477426868ntml>, May 28, 2008-Page A2

² Among 34 development-related actions, general assembly adopts resolution / king Action on Second Committee Reports, Plenary Also Passes Text Relating to 'Declaration on Social Justice for a Fair Globalization' // <http://www.un.org/News/Press/docs/2008/ga10802.doc.htm>

³ Коппель О. А. Цивілізаційна парадигма формування нового світового порядку в умовах глобалізації // [Режим доступу] <http://helen-koppel.narod.ru/017.htm>

об'єднати в три групи принципів, що передбачають рішення наступних задач¹:

1) забезпечення міжнародно-правовий основи для реалізації нового міжнародного економічного порядку;

2) перебудова міжнародної торгівлі, реформа валютно-фінансової системи, що склалася і інтенсифікації допомоги країнам, що розвиваються;

3) розвиток та зміцнення економічного співробітництва між країнами, що розвиваються.

До першої групи принципів відносяться повне здійснення суверенітету країн, що розвиваються над своїми природними ресурсами та економічною власністю. Друга група включає вимоги в сфері міжнародної торгівлі. Третя група — розширення економічного, торговельного, фінансового і технічного співробітництва між країнами, що розвиваються.

Боротьба за встановлення нового міжнародного економічного порядку — складне і суперечливе явище. Його встановлення встало в ряд глобальних проблем сучасності, оскільки її рішення торкаються інтересів всіх країн. Саме розв'язання цих проблем та участь в цьому процесі країн, що не приєдналися, надало подальшого поштовху процесу деколонізації, коли у 1973—1975 рр. незалежність здобули народи колишніх португальських колоній.

Отже, на *третьому етапі* формування нового економічного порядку основні зусилля були спрямовані на здійснення деколонізації. Багато в чому завдяки спільним зусиллям Руху неприєднання колоніалізм пішов в історію. Це важливий етап як в теорії, так і в політичній практиці в постконфронтаційному світі, особливо в Азії.

Боротьбу за мир і роззброєння в діяльності Руху неприєднання неможливо окреслити хронологічними межами. Це довготривалий процес, який має свої особливості. Рух неприєднання виступав за загальне і повне роззброєння великих держав, тільки в такому випадку країни третього світу приєднуються до них у цій сфері.

Четвертий етап (80—90 рр. ХХ ст.) продовжив розпочатий процес деколонізації. У 1989 р. у війні з ПАР здобула політичну самостійність остання на африканському континенті колонія — Намібія. Політична карта Азії і Африки зазнала корінних змін. На місці колоній і напівколоній з'явилися незалежні держави. У 1997 р. Гонконг остаточно перейшов до Китаю, а 20 грудня 1999 р. останній західний анклав в Азії — невеличка португальська колонія Макао на східному узбережжі Китаю — була повернена цій

¹ Бондаренко К. Пророцтво Маргарет Тетчер, або новий світовий порядок // [Режим доступу] http://world.lb.ua/news/2012/05/14/150803_prorotstvo_margaret_tetcher_abo_noviy.html

країні. Тим самим де-юре був остаточно встановлений кінець 500-річному колоніалізму Заходу в Азії.¹

Проте вже наприкінці 80-х — початку 90-х років головна мета та основні завдання Руху неприєднання зазнали істотних змін. Це було пов'язане з завершенням «холодної війни», крахом біполярної структури міжнародних відносин. У 90-ті роки в світі відбулись докорінні зміни, які змінили геополітичне становище в світі, однак залишається «третій світ» незалежно від того, що деколонізація вже завершилась і залишається Рух неприєднання, який у нових умовах набуває нового змісту. Основоположними в діяльності Руху неприєднання стають економічні аспекти. Поступово характер відносин по утворенню нового міжнародного економічного порядку пересунувся з вісі Схід-Захід на вісь Південь-Північ.

Наприкінці 80-х років прем'єр міністр Малайзії Махатхиру Мохамату виступив з ініціативою про створення Комісії «Південь» на чолі з Джуліумом К. Ньерерой (Танзанія). Головним завданням цієї комісії була розробка програми економічного розвитку країн Півдня відносно вісей Південь-Південь і Південь-Північ. Ця програма була розрахована на період до 2000 року. В результаті роботи Комісії була опублікована доповідь Комісії незалежною групою експертів з пропозиціями економічного та соціального розвитку країн третього світу. В жовтні 1995 р. в Картахені відбувся 11-й саміт Руху неприєднання, на якому країни заявили про:²

1) свій твердий намір брати участь у формуванні сучасного багатополюсного світу як самостійна політична сила;

2) корегування і координацію своїх підходів щодо широкої міжнародної співпраці з всіма основними суб'єктами світової політики;

3) створити умови та розробити схеми за допомогою яких Рух неприєднання буде механізмом здійснення діалогу по вісі Північ-Південь, оскільки розпад вісі Схід-Захід дав поштовх процесам об'єднання Півночі і створив умови для об'єднання Півдня;

4) уникнення загрози розчинитися в Г-77. Кожне об'єднання повинно знайти свою нішу в системі міжнародних координат. За Рухом залишилося формулювання стратегії, вироблення політичної підтримки переговорних зусиль країн, що розвиваються, в міжнародних фінансових організаціях і в СОТ, ведіння переговорів з Г-8;

¹ Мандельброт Б., Хадсон Р. Л. (Не)послушные рынки: фрактальная революция в финансах: Пер. с англ. — М.: Издательский дом «Вильямс», 2006. — С. 234.

² Четверікова О. Про новий світовий порядок // [Режим доступу] <http://firtka.if.ua/?action=show&id=7375>

5) зміцнення солідарності і взаємодії по лінії Південь–Південь, розвиток співпраці і партнерства по вісі Південь–Північ;

6) створення оперативного механізму координації дій, вироблення загальних позицій країн, що неприєдналися і ведіння переговорів з Г-7 і ЄС так званої «трійки» Руху неприєднання (колишній, діючий і майбутній голова Руху). Перші зустрічі міністрів закордонних справ «трійки» Руху з головуємою на той час у Г-7 Францією і «трійкою» ЄС відбулися в 1996 р. Згодом відбувалися контакти Руху неприєднання з Г-8 на міністерському рівні двічі на рік, напередодні чергової зустрічі у «верхах» провідних світових держав і під час сесії Генеральної Асамблеї ООН в Нью-Йорку. Таким чином, діалог Північ-Південь набрав сил;

7) формування нового завдання Руху на міжнародній арені, суть якого полягала у пошуку розв'язання життєво важливих соціально-економічних проблем країн, що розвиваються на основі розумного і взаємовигідного компромісу з розвиненими державами по всьому спектру політичних і фінансово-економічних відносин.

У січні 1997 року в Сан-Хосе відбулась конференція по проблемам розвитку вісі Південь–Південь. Вона стосувалась проблем торгової, фінансової і інвестиційної політики країн, що розвиваються. Були розроблені програми і сформульовані рекомендації найбільш розвиненим країнам Півдня, зацікавленим в освоєнні нових і більш прибуткових ринків у країнах третього світу, по розгорненню «горизонтальних» кредитних потоків, зорієнтованих на розвиток більш слабих країн Півдня.¹

З 31 серпня по 5 вересня 1998 року в місті Дурбан (ПАР) проходив 12-й саміт країн, що не приєдналися. Вони висловилися за поглиблення діалогу з урахуванням взаємозалежності і спільності інтересів на основі «взаємної вигоди і розділення відповідальності». Були виділені наступні напрями для співпраці:²

- реформа міжнародних фінансових організацій;
- реструктуризація боргу і скорочення термінів її розгляду;
- списання боргу найбільш біднішим, передусім африканським країнам;
- контроль за діяльністю інвестиційних банків розвинених країн;
- припинення міжнародних спекулятивних операцій з іноземною валютою, що ставлять під загрозу національні фінансові системи країн, що розвиваються;

¹ *Мандельброт Б., Хадсон Р.Л.* (Не)послушные рынки: фрактальная революция в финансах: Пер. с англ. — М.: Издательский дом «Вильямс», 2006. — С. 247.

² Among 34 development-related actions, general assembly adopts resolution / king Action on Second Committee Reports, Plenary Also Passes Text Relating to 'Declaration on Social Justice for a Fair Globalization' // <http://www.un.org/News/Press/docs/2008/ga10802.doc.htm>

- протекціонізм і лібералізація міжнародної торгівлі;
- доступ до сучасних технологій.

Важливе місце в роботі саміту займало питання про розвиток відносин по лінії Південь–Південь, відмічалась необхідність зміцнення політичної солідарності між неприєднаними країнами в умовах глобалізації міжнародних відносин. Було відзначено, що головна проблема полягає в тому, що Південь як і раніше виступає в ролі експортера сировинної продукції для країн Півночі, тому «вертикальні» фінансові потоки Північ–Південь залишаються в недоторканості.

Крім того, було розглянуте коло проблем, що стосуються регіонального і світового економічного розвитку, пошуку шляхів мирного врегулювання регіональних конфліктів, питання роззброєння і реформування ООН. Країни — члени Руху неприєднання висловились за зростання ролі ООН у формуванні нового світового порядку. В ООН країни, що розвиваються, бачать найбільш адекватний і надійний механізм, здатний гарантувати дотримання балансу у членів міжнародного співтовариства.

У той же час Рух неприєднання виступив за модернізацію ООН. Було зазначено, що необхідно домагатись реформування цієї універсальної організації у бік більшої демократизації, підвищення ефективності її діяльності. На конференції були окреслені основні напрями реформ¹:

- перерозподіл повноважень між Радою Безпеки (РБ) і Генеральною Асамблеєю на користь останньої,
- встановлення підзвітності їй Ради Безпеки,
- підвищення ролі спеціалізованих органів і організацій.

Реформа Ради Безпеки повинна проводитись паралельно з усіма іншими перетвореннями в структурі і методах діяльності ООН. Склад Ради, на їх думку, доцільно збільшити, на 11 постійних членів, на основі дотримання принципу рівного географічного представництва, якщо не буде досягнуто злагоди по «інших категоріях членства»². Інститут «вето» підлягає ліквідації. Таким чином, головним об'єктом реформи обрана Рада Безпеки. Це зумовлене деякими країнами, що розвиваються, таких, як Індія і Індонезія, Нігерія і ПАР, Бразилія і Аргентина, бажанням отримати статус постійного члену від своїх регіональних груп, що в свою чергу може призвести до неподільного домінування Півночі. Дурбанська конференція доручила робочій групі Руху по реформі ООН, яку очолює Голова Руху неприєднання, продовжувати лі-

¹ *Степко О.* Проблеми розвитку інформаційних технологій в діяльності ООН // Вісник КНТЕУ. — 2002 — № 3. — С. 28.

² *Тенторі Д.* Горизонти нового світового порядку // [Режим доступу] http://old.epravda.com.ua/markets/2012/01/19/313368/view_print/

нію на конструктивну співпрацю неприєднаних країн з іншими державами — членами ООН по узгодженню параметрів реформи ООН.

На конференції було прийнято Дурбанську декларацію, в якій були закріплені місце і роль Руху в міжнародних відносинах як «передової сили нового тисячоліття, що знаменує собою еру націй, що відроджуються, еру Півдня, еру надії». Учасники конференції визначили стратегію розвитку Руху неприєднання на період з кінця ХХ століття і до початку ХХІ століття. По суті, це програма входження країн, що розвиваються, у ХХІ століття.

Таким чином, саміт Руху в Дурбані завершив критичний і надто відповідальний етап історії Руху, етап оновлення і пошуку ролі і місця в нових «міжнародних реаліях». Рух не припинив свою діяльність, а став однією з важливих елементів формування багатополюсного світоустрою.

Сучасний етап формування нового економічного порядку

2000 р. можна вважати початком *п'ятого етапу* розвитку економічного порядку. На цьому етапі розвитку світового господарства країни, що неприєдналися, повинні якомога швидше реагувати на зміни, які відбуваються у світовому господарстві, і мають на це занадто мало часу. Оскільки сучасний етап розвитку світового господарства характеризується трансформацією суспільних інститутів, зміною усього світового середовища, сучасні комунікаційні технології посилюють владу міжнародних організацій, що відстоюють економічні та політичні інтереси країн-гегемонів. Мова йде про сучасну форму технологічного відчуження: інформаційно-технічний неоколоніалізм. Надавши економічну могутність країнам капіталістичного Заходу, науково-технічний прогрес (НТП) сприяє поширенню їх диктату по всій планеті, інтенсифікації міжнародних зв'язків та глобалізації суспільних процесів і явищ. Військова й економічна міць сучасних країн-лідерів значною мірою базується на їх техніко-інформаційній могутності. Завдяки прогресуючим можливостям сучасної техніки, мас-медійні та комунікативні засоби стають головними факторами, що впливають на створення структурованого світового співтовариства, і задають напрямок суспільним, політичним, економічним, культурним процесам на Землі¹.

Виробництво інтелектуального продукту й нових технологій стає все більш прибутковим і монополізується розвиненими краї-

¹ Ялі М. Х. Після Версаля, Ялти і Потсдама. Або дещо про трансформації світового порядку // Політика і час. — 2006. — № 7—8. — С. 81.

нами. Вони сьогодні виступають постачальниками якісно нового необмеженого ресурсу — інформації та знань, отримуючи за свідомо заниженою вартістю обмежені матеріальні ресурси із країн світової периферії. Такий розподіл праці спричинює новий механізм формування і розподілу багатства. Стрімкий прогрес нових технологій призвів до того, що головним фактором виробництва в розвинутих країнах стали здібності та знання робітників. В інформаційних суспільствах панує конкуренція знань та інформації, така ж жорстка, як і конкуренція власності. Власники гігантів матеріального виробництва, які ще кілька десятиліть тому домінували в суспільстві, сьогодні стають все більш залежними від власників засобів масової інформації. Останні починають встановлювати контроль над промисловими імперіями як всередині своїх країн, так і в усьому світі.

Виникла нова форма відчуження: інтелектуально-технологічна, а саме, інформаційне суспільство надає різні можливості розвитку на основі обмежень доступу до комп'ютерних технологій. Існують та паралельно розвиваються дві системи комунікацій. Одна — для освічених і забезпечених сучасними комунікативними засобами, інша — для тих, у кого таких засобів немає. Такий розподіл відбувається як на рівні окремих країн, так і у світовому масштабі¹.

Загострюється міждержавна економічна конкуренція, що ще більш посилює економічну асиметрію у взаємозалежності найбільш розвинених і найменш розвинених країн. Інакше кажучи, менш розвинені країни стають чим далі, тим більш залежними від багатих країн. У ході глобалізації технологічне відчуження породжує світовий розподіл праці. У теперішньому світі мають місце такі негативні явища, як нерівність економічного розвитку держав і монополізація контролю за світовими ресурсами. Останній заснований на глобальних диспаритетах у розподілі світових матеріальних і інтелектуальних ресурсів і відповідному ієрархічному розподілі країн за політичним, економічним, культурним рівнем. Країни, що не здатні вписатися в інформаційне господарство, стають зайвим елементом у світовому масштабі — країнами-маргіналами, населення яких складає справжній пролетаріат сучасності.

Диспаритети глобальної інтеграції виявляються також у рівні розвитку освіти та інформаційної сфери. Відбувається відставання абсолютної більшості країн, що розвиваються, від розвинених країн у використанні новітніх засобів інформації. Країни, що мо-

¹ *Паринов С.* Информационные взаимодействия в экономическом пространстве // <http://rvles.ieie.nsc.ru/parinov/net-model.htm>

нопольно володіють високими технологіями, впроваджують політику уповільнення й обмеження НТП у країнах, що такими технологіями не володіють.

Захід виступає для іншого людства в якості референтної групи насамперед у тому, що стосується розвинених технологій, більш ефективно функціонуючої економіки, високого рівня і якості життя своїх мешканців. Економічна нерівність, дистанція, що розділяє рівень життя в багатих і бідних країнах, аж ніяк не зменшується. Але якщо протягом сторіч вона сприймалася як нормальне явище, то сьогодні усе в більшій мірі відчувається як несправедливість, породжуючи протести і конфлікти.¹

З іншого боку, як зазначалося, не зменшується і культурно-цивілізаційне різноманіття світу. Тому кожне суспільство, що здійснює модернізацію, зіштовхується з дилемою — як здійснити необхідні для підвищення ефективності економіки і підйому рівня життя населення техніко-економічні перетворення й одночасно зберегти власну соціокультурну ідентичність.

Сучасні підходи формування нового економічного порядку

Ідея нового міжнародного порядку приймає самі різноманітні концептуальні форми, проте при його формуванні слід виходити з, по-перше, підходу, який виходить з об'єктивної потреби підвищення керованості світу і використання в цих цілях існуючі інтеграційні процеси. Оскільки інтеграційні союзи, мають тенденцію до взаємного зближення, то вони спроможні забезпечити дієвість загальних принципів їхньої поведінки на світовій арені.²

Для створення ефективного нового міжнародного порядку необхідний не глобальний уряд, до якого не готові народи і держави, а поліцентричне управління з центральною керівною світовою тріади (НАФТА-ЄС-АТЕС), які б сформували свого роду Всесвітній Генеральний Комітет. Так, наприклад, якщо використати модель регіонального співробітництва за зразком ЄС, згідно з якою буде забезпечена підтримка й інституалізація інтеграційних процесів не тільки в Європі, але й в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні, Африці, Латинській Америці дозволить створити ефективно функціонуючу світову федерацію.

По-друге, при збільшенні ролі і сфер застосування міжнародного права, а також підвищенні значення міжнародних інститутів,

¹ *Борянский А.* Список погибших кораблей // [Режим доступа] www.moneynews.ru

² *Ботвинов А.* Уроки кризиса — 2. Конец эпохи // Зеркало недели. — № 22 (750) 20—26 июня 2009 // [Режим доступа] www.zn.ua

головну роль у формуванні міжнародного порядку можуть зіграти численні міжнародні організації на чолі з Організацією Об'єднаних Націй, яка може розглядатися як зачаток майбутнього світового уряду. Створення світових інститутів, які управляють міжнародними економічними і політичними відносинами, як шлях до формування у віддаленому майбутньому планетарного уряду, вказують на шляхи підвищення їх значення. Для вибору шляхів формування майбутнього уряду слід виходити з функцій держав по його створенню, а також по створенню нового економічного порядку¹.

Час покаже, чи буде новий економічний порядок регулюватися планетарним урядом, який володіє для цього відповідними засобами наднаціонального характеру — урядом, армією, дійовими правовими механізмами тощо, — або його основою стануть кілька взаємодіючих між собою інтегрованих регіональних центрів, що охоплюють у своїй сукупності весь світ, або ж це буде якийсь інший варіант управління світом. Але в будь-якому випадку створення і функціонування надійного світового порядку може бути досягнуто лише на основі створення умов для реалізації інтересів і збереження цінностей не тільки держав і міжурядових організацій, але і найрізноманітніших соціальних спільностей, конкретних людей.

Саме з цієї точки зору можна побачити способи розв'язання питання — про співвідношення між національно-державним суверенітетом і загальною світовою відповідальністю. Крім того, дотримання національних суверенітетів занадто часто зводиться до насильства країн, що борються, і призводить до неефективної експлуатації природи без турботи про майбутні покоління й економічну систему, яка не спроможна отримати економічний вииграш від розриву в рівнях економічного розвитку країн.

Якщо країни залишать за собою право не поступатися частиною свого суверенітету, то формування світового уряду можливе за допомогою ООН, у рамках якої здійснюється «дипломатія суверенітетів». У той же час саме існування ООН і її спеціалізованих установ свідчать про спроби передачі державами частини свого суверенітету в «спільний казан» для рішення задач, що відповідають спільним інтересам. Надалі обсяг цієї частини буде неминуче зростати.²

У такій ситуації, при передачі свого суверенітету наднаціональним органам, зменшується функції держави при вирішенні сві-

¹ *Теллин С.* Интранет и Адаптивные Инновации: переход от управления к координации в современных организациях // [Режим доступа] <http://www.osp.ru/dbms/1996/05/68.htm>

² *Корнилов Г.* Вселенная доллара // Зеркало недели. — № 46 (725). — 6—12 декабря 2008 // [Режим доступа] www.zn.ua/2000/2250/64904/

тових проблем. За такою схемою ООН може поступитися регіональним інтеграційним об'єднанням. З цього погляду можна сказати, що теперішній історичний період — це період переходу до нового міжнародного порядку, регульованому інститутами, законні права яких будуть складатися з добровільно відчужуваної і постійно зростаючої частки суверенітетів усіх учасників міжнародних відносин.

У його основи у виді певної системи факторів, і важливе місце в якій належить чинникам соціокультурного характеру. Елементами такої системи виступають відносини панування, інтересу і згоди міжнародних акторів, а також наявність відповідних механізмів, що забезпечують функціонування міжнародного порядку і регулювання виникаючих у його рамках напруг і криз. При цьому роль першого елемента, який виражається у військово-силових стосунках держав на світовій арені і побудованої на них міжнародної ієрархії, сьогодні істотно змінюється, почасти знижується, хоча і не зникає. У цьому сенсі теперішній етап міжнародного порядку не перестає бути системою відносин між обмеженою кількістю держав, що займають у світі пануючі, із військово-стратегічної точки зору, позиції, і іншими країнами.

Помітних змін зазнає і другий елемент міжнародного порядку, пов'язаний з інтересами акторів. По-перше, відбуваються перетворення в структурі національних інтересів державних акторів міжнародних відносин: на передній план висувуються інтереси, пов'язані з забезпеченням економічного процвітання і матеріального добробуту. При цьому економічний компонент національного інтересу стає вже не тільки чинником, який покликаний служити збільшенню державної мощі, а набуває й усе більш очевидного самостійного значення — як необхідна відповідь держави на вимоги населення до рівня і якості життя, з одного боку, і, — з іншого боку, — як відповідь на нові зовнішні виклики, пов'язані з авторитетом і престижем держави на світовій арені, її місцем у міжнародній ієрархії, що базуються сьогодні на інших принципах¹.

По-друге, зміцнення ролі недержавних акторів супроводжується зниженням контролю з боку урядів над світовим економічним життям і розподілом ресурсів, велика частина якого здійснюється транснаціональними корпораціями. Інтереси ж останніх найчастіше не пов'язані з інтересами держав або переважають над ними. До суперництва національних інтересів додається суперництво

¹ Глобальная финансовая система: взгляд на кризис глазами шести экспертов // EJOURNAL - SA — Государственный Департамент США / май 2009 года / том 14 / номер 5 / [Режим доступа] www.america.gov/publications/ejournalusa/html

інтересів транснаціональних підприємств, банків, асоціацій і інших недержавних акторів, які неспівпадають із ними цілком¹.

Що стосується третього елемента міжнародного порядку — стосунків згоди, то мова йде насамперед про те, що будь-який порядок може мати місце лише за умови добровільного приєднання акторів до норм і принципів, які лежать в його основі. У свою чергу, це можливо тільки за певного збігу їх із тими спільними цінностями, що і змушують акторів діяти у певних межах. За аналогією з внутрішньосуспільними стосунками можна сказати, що дотримання міжнародними акторами визначених «правил гри» пояснюється не тільки острахом покарання, або безпосередніми матеріальними інтересами, але з визнання легітимності цих правил².

Ефективність цього процесу залежить від двох факторів:³

1. Від того, наскільки вдалою буде спроба раціонально представити приватні потреби й ідеали в якості загальних.

2. Від того, наскільки успішним виявиться прагнення виключити (дискредитувати і знецінити) протилежні вимоги й ідеали. В остаточному підсумку усе залежить від співвідношення інтелектуальних, а також культурних сил суспільства.

З цього погляду, поширення у світі демократичних цінностей і ідеалів не повинно створювати ілюзій щодо їхнього загальнолюдського характеру. У дійсності, як уже відзначалося, мова йде про цінності західної ліберально-демократичної ідеології. Властиве їй, як і всякій ідеології, прагнення виключити інші системи поглядів на суспільство і світ, на правила і норми міжнародної взаємодії, а також спроби подати ідеали ринкової економіки, парламентської демократії, індивідуальних свобод і прав людини в якості раціональних потреб, пов'язаних із самою людською природою, зіштовхується із серйозними проблемами.

Нарешті, що стосується четвертого елемента міжнародного порядку — механізмів, що забезпечують його функціонування і дозволяють врегулювання виникаючих у його рамках напруг і криз, то слід зазначити зростання ролі міжнародних обмінів і комунікацій. Міжнародні комунікації являють собою широку мережу каналів спілкування акторів, що постійно розвивається й одержує усе складніший характер. Сьогодні вона подана, по-перше, спілкуваннями традиційними офіційними, інституціональними і неінс-

1 *Коппель О. А.* Цивілізаційна парадигма формування нового світового порядку в умовах глобалізації // [Режим доступу] <http://helen-koppel.narod.ru/017.htm>

2 *Сохацька О.* Новий порядок на світовому фінансовому ринку: післякризові проекти і реалії // [Режим доступу] http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/jee/ua/2010_1/jee-1-ua/06S_ua.pdf

3 *Тенторі Д.* Горизонти нового світового порядку // [Режим доступу] http://old.epravda.com.ua/markets/2012/01/19/313368/view_print/

титуюціональними каналами: дипломатичні відносини, двосторонні і багатосторонні зустрічі, візити офіційних осіб тощо. По-друге, взаємодією між офіційними інстанціями і суспільною думкою, яка здійснює зростаючий вплив на правлячі режими, дипломатичні відомства і т. п. Нарешті, по-третє, самостійною і безпосередньою роллю засобів масової інформації, як каналів міжнародного спілкування, вплив яких на існуючий світовий порядок посилюється. При цьому кожний із зазначених каналів, покликаних сприяти збереженню стабільності й удосконалюванню міжнародного порядку, спроможний викликати зворотний ефект: спровокувати його кризу, посилюючи незадоволеність тих або інших впливових акторів міжнародних відносин.

Висновки

Основою формування нового економічного порядку вважається великі географічні відкриття розділили світ на колонії та метрополії. Економічні відносини між ними заклали підґрунтя для централізації господарського життя у світовому масштабі. Першими на шлях незалежності встали народи Індостанського субконтиненту, які поклали основу новим змінам всесвітньо-історичного масштабу: початок розпаду колоніальної імперії та утворення нових незалежних країн.

Вимога про встановлення нового міжнародного економічного порядку — концепції країн, що розвиваються по перебудові міжнародних економічних відносин на справедливій і рівноправній основі була вперше висунута на IV Конференції на вищому рівні країн що не приєдналися в Алжирі в 1973 році. Своє відображення ці вимоги знайшли в трьох документах — «Декларації про встановлення нового міжнародного економічного порядку», «Програмі дій» і «Хартії економічних прав та обов'язків держав». Ці документи були схвалені VI та VII спеціальними сесіями і XXIX сесією Генеральної Асамблеї ООН в 1973—1974 роках. Програма встановлення нового світового економічного порядку була прийнята в квітні 1974 року VI спеціальною сесією Генеральної асамблеї ООН, скликаною з ініціативи Алжиру.

Основні ідеї програми нового економічного порядку, що містяться в його програмних документах, можна об'єднати в три групи принципів, що передбачають рішення наступних задач: забезпечення міжнародно-правовий основи для реалізації нового міжнародного економічного порядку; перебудова міжнародної торгівлі, реформа валютно-фінансової системи, що склалася і інтенсифікації допомоги країнам, що розвиваються; розвиток та зміц-

нення економічного співробітництва між країнами, що розвиваються.

Проте вже наприкінці 80-х — початку 90-х років головна мета та основні завдання Руху неприєднання зазнали істотних змін. Це було пов'язане із завершенням «холодної війни», крахом біполярної структури міжнародних відносин. У 90-ті роки в світі відбулись докорінні зміни, які змінили геополітичне становище в світі, однак залишається «третій світ» незалежно від того, що деколонізація вже завершилась і залишається Рух неприєднання, який у нових умовах набуває нового змісту. Країни заявили про: свій твердий намір брати участь в формуванні сучасного багатополюсного світу як самостійна політична сила; корегування і координацію своїх підходів щодо широкої міжнародної співпраці з усіма основними суб'єктами світової політики; створити умови та розробити схеми за допомогою яких Рух неприєднання буде механізмом здійснення діалогу по вісі Північ–Південь, оскільки розпад вісі Схід–Захід дав поштовх процесам об'єднання Півночі і створив умови для об'єднання Півдня; уникнення загрози розчинитися в G-77; зміцнення солідарності і взаємодії по лінії Південь–Південь, розвиток співпраці і партнерства по вісі Південь–Північ; створення оперативного механізму координації дій, вироблення загальних позицій країн, що не приєдналися, і ведіння переговорів з G-7 і ЄС так званої «трійки» Руху неприєднання; формування нового завдання Руху на міжнародній арені, суть якого полягала у пошуку розв'язання життєво важливих соціально-економічних проблем країн, що розвиваються, на основі розумного і взаємовигідного компромісу з розвиненими державами по всьому спектру політичних і фінансово-економічних відносин.

Сучасний етап формування нового економічного порядку характеризується трансформацією суспільних інститутів, зміною усього світового середовища, сучасні комунікаційні технології посилюють владу міжнародних організацій, що відстоюють економічні та політичні інтереси країн-гегемонів. Виробництво інтелектуального продукту й нових технологій стає все більш прибутковим і монополізується розвиненими країнами. Вони сьогодні виступають постачальниками якісно нового необмеженого ресурсу — інформації та знань, отримуючи за свідомо заниженою вартістю обмежені матеріальні ресурси із країн світової периферії. Такий розподіл праці спричинює новий механізм формування і розподілу багатства. Загострюється міждержавна економічна конкуренція, що ще більш посилює економічну асиметрію у взаємозалежності найбільш розвинених і найменш розвинених країн.

Ідея нового міжнародного порядку приймає самі різноманітні концептуальні форми. У його основи у виді певної системи факторів, і важливе місце в якій належить чинникам соціокультурного характеру, інтересами акторів і їх добровільного приєднання до норм і принципів, які лежать в її основі, і механізмів, що забезпечують його функціонування. Тому ця тема завжди буде актуальною і мати логічні підстави для її подальшого дослідження.

Список літератури

1. *Андрійчук В.* Нова економіка і моделі її формування в Україні // [Режим доступу] // http://referaty.pp.ua/abstracts/ua/economical-topics/economical-topics_6566_6.php
2. *Бжезинский Зб.* Новый Мировой Порядок в опасности из-за "сопротивления широких масс населения" // [Режим доступу] // <http://dialogs.org.ua/ru/periodic/page28028.html>
3. *Білорус О.* Проблеми політичної економії глобалізму // [Режим доступу] // <http://archive.nbu.gov.ua/books/2007/07ugs.pdf>
4. *Богатуров А.* Глобальные аспекты «цивилизационного» влияния США в XXI в // [Режим доступу] // <http://i-r-p.ru/page/stream-trends/index-16570.html>
5. *Бондаренко К.* Пророцтво Маргарет Тетчер, або новий світовий порядок // [Режим доступу] http://world.lb.ua/news/2012/05/14/150803_prorotstvo_margaret_tetcher_abo_noviy.html – електронний ресурс доступний 31.07.08.
6. *Борянский А.* Список погибших кораблей // [Режим доступу] www.moneynews.ru – електронний ресурс доступний 20.09.2009.
7. *Ботвинов А.* Уроки кризиса – 2. Конец эпохи // Зеркало недели. – № 22 (750) 20–26 июня 2009 // [Режим доступу] www.zn.ua – електронний ресурс доступний 29.09.2009.
8. *Гаджиев К. С.* Политическая наука. – М. – 1994 // [Режим доступу] // <http://politics.ellib.org.ua/pages-1002.html>
9. *Гантингтон С.* «Новый світовий порядок у XXI столітті: тенденції та європейський вимір» // [Режим доступу] // http://xyz.org.ua/russian/win/strategy/hunt_world.html
10. Глобальная финансовая система: взгляд на кризис глазами шести экспертов // EJOURNALUSA – Государственный Департамент США / май 2009 года / том 14 / номер 5 / [Режим доступу] www.america.gov/publications/ejournalusa/html – електронний ресурс доступний 20.10.2009.
11. *Грачев М. Н.* Концепция мир-системного анализа И. Валлерстайна: объяснительные и прогностические возможности. Куда движется мировое сообщество? Геополитика третьего тысячелетия / Отв. ред.: Э. Р. Григорьян. – М.: Институт социальных наук, 2006. С. 50–54 // [Режим доступу] // http://grachev62.narod.ru/Grachev/n62_06st.html
12. Дергачова К. Концепція сталого розвитку у науково-практичному вимірі // [Режим доступу] // <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=29&c=454>

13. Історія економіки та економічної думки — Шевченко О. О. // [Режим доступу] http://pidruchniki.ws/15840720/politekonomiya/istoriya_ekonomiki_ta_ekonomichnoyi_dumki_-_shevchenko_oo
14. Історія економіки та економічної думки — Шевченко О. О. // [Режим доступу] http://pidruchniki.ws/15840720/politekonomiya/istoriya_ekonomiki_ta_ekonomichnoyi_dumki_-_shevchenko_oo
15. *Коптель О. А.* Цивілізаційна парадигма формування нового світового порядку в умовах глобалізації // [Режим доступу] <http://helenkoppel.narod.ru/017.htm> — електронний ресурс доступний 1.02.09.
16. *Корнилов Г.* Вселенная доллара // Зеркало недели. — № 46 (725). — 6–12 декабря 2008 // [Режим доступу] www.zn.ua/2000/2250/64904/ — електронний ресурс доступний 14.12.2008.
17. *Левина Е.* Краткий словарь-справочник. — М: Международные отношения, 1992. — 192 с.
18. *Мальський М. З., Мацяк М. М.* Теорія міжнародних відносин, 2007 — перейти к содержанию учебника // <http://uchebnik-besplatno.com/uchebnik-mejdunarodnie-otnosheniya/neorealizm-neoliberalizm.html>
19. *Мандельброт Б., Хадсон Р. Л.* (Не)послушные рынки: фрактальная революция в финансах: Пер. с англ. — М.: Издательский дом «Вильямс», 2006. — 400 с.
20. *Манжолла В. А.* Ялтинсько-потсдамська система міжнародних відносин // [Режим доступу] // <http://edu.cirs.kiev.ua/smainmenu-16/s-smainmenu-76/106-sv.html>
21. *Паринов С.* Информационные взаимодействия в экономическом пространстве // <http://rvles.ieie.nsc.ru/parinov/net-model.htm> — електронний ресурс доступний 3.10.11.
22. *Розенау Дж. Н.* Управление без правительства: порядок и изменения в мировой политике // [Режим доступу] // https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&cad=rja&ved=0CDwQFjAC&url=http%3A%2F%2Fwww.worldpolit.ru%2Fd1%2Fgwg_rus.doc&ei=PlxpUfvhLsamPbPp?-?gOAL&usg=AFQjCNHQoz7PL2IV2MS7D7tJbHEzVUtvEQ&sig2=w4Px6tukgOAL&usg=AFQjCNHQoz7PL2IV2MS7D7tJbHEzVUtvEQ&sig2=w4Px6tuk259a6y7CS2pR_g&bvm=bv.45175338,d.ZWU
23. *Слотер Э.-М.* Наступление атлантического века («Project Syndicate», США) // [Режим доступу] // <http://www.inosmi.ru/usa/20130223/206249960.html>
24. *Сохацька О.* Новий порядок на світовому фінансовому ринку: післякризові проекти і реалії // [Режим доступу] http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/jee/ua/2010_1/jee-1-ua/06S_ua.pdf. — електронний ресурс доступний 31.03.11.
25. *Степко О.* Проблеми розвитку інформаційних технологій в діяльності ООН // Вісник КНТЕУ. — 2002 — № 3. — С. 23–33.
26. *Тейбі М. (Matt Taibbi)* Великий американський бульбуряк. — [Режим доступу] // http://www.corentewire.com/great_american_bubble_machine_0 — електронний ресурс доступний 07.10.2009.
27. *Теллин С.* Інтранет и Адаптивные Инновации: переход от управления к координации в современных организациях // [Режим доступу] <http://www.osp.ru/dbms/1996/05/68.htm> — електронний ресурс доступний 01.07.09.